

Obléhání hradů ve středověku

1) Úvod

Jedná se o jednu z nejpoužívanějších složek středověkého válečnictví. Obléhání směřuje k ovládnutí určitého mocenského a ekonomického centra jako jsou hrady nebo města. Lze je rozdělit do tří základních vojenských přístupů. Za prvé se jednalo o tiché obsazení hradební obrany. Skrytí útočníci pronikli komplexu v přestrojení nebo s pomocí spolupracovníků, kteří se nacházeli uvnitř hradeb. Za druhé se jednalo k pokusu o náhlý rychlý útok, ke kterým docházelo nejčastěji v noci. Za třetí se jednalo o organizované obléhání větších divizí, s využitím souvisejících technických zařízení a zahrnující delší pobyt v obléhacím táboře zřízeném v blízkosti hradeb. Na rozdíl od druhé taktiky zde bylo zapotřebí těžkých obléhacích strojů, propracované zásobování, lepší spolupráci, logistiku a nákladnou finanční podporu. (Krejsová 2008)

2) Písemné prameny

Písemné prameny jsou největším zdrojem poznání této problematiky, protože ne vždy máme dostatečné archeologické zmínky o obléhání. Pomocí pramenů se můžeme dozvědět nejen důvody útoku, průběh obléhání, ale také samotnou délku trvání. Jedním z nejdůležitějších pramenů jsou kroniky, vojenské řády nebo vojenskotechnické spisy. Zajímavým zdrojem jsou také informace o platbách vydaných na výrobu zbraní, díky kterým je možno se dozvědět například počet a typ zbraní. Platební informace se týkaly i samotného zásobování z hlediska obléhacích táborů ať už se jednalo o množství placených bojovníků, žoldnérů, počtu dávek potravin, vojenské techniky anebo i alkoholických nápojů. Jelikož se jednalo o pravidelné platby po dobu obléhání, jedná se tak o cenný zdroj z hlediska trvání obléhacího procesu. (Krejsová 2008)

3) Obrana hradů

Stavba hradů byla záležitostí především od 10. století až do průběhu 16. století. Samotná obranná technika byla inspirována od starověkých pevností, v průběhu středověku došlo k její modernizaci. Nedílnou součástí hradebních obranných prvků jsou hradby, věže, padací most, příkopy, terén atd. (Koscelník 2010)

Kamenné hradby se vyskytují ve dvou základních podobách. V prvním případě postrádá ochoz a cimbuří a je využívána pasivně jako překážka proti nepříteli. Ve druhém případě umožňuje aktivní obranu v podobě ochozu s cimbuřím vybudovaným na kurtinách. Hradby byly doplněny

o val a palisádu. Postupně se u významných center rozvinuly do kombinace věží, bran, parkanů a příkopů. Výška hradeb se mohla pohybovat kolem 5 – 10 m. Taktika odstřelování věží je typická podle jejich tvaru. Soustředěná střelba do jednoho bodu byla účinná proti válcovým nebo půlkruhovým věžím. Nároží byla slabinou pro hranolovité věže. Nejslabší článek hradební obrany byla brána, které bylo věnováno dobyvateli nejvíce pozornosti, jelikož jde o hlavní vstupní bod do hradního komplexu. Nejjednodušší postup bylo rozsekání vrat sekerou nebo jejich zapálení, v některých případech se ale nepřítelé neobešli bez beranidla. Jedná se o kus klády nebo složitějšího krycího mechanismu na proražení brány. Krytí beranidla nebo i přístřešku minérů chránilo před aktivními obránci, kteří odstřelovali prostor před hradbami ze střelných nebo palných zbraní. Někdy si na obranu pomohli litím např. vařící smoly, oleje nebo vody na nepřítel. V některých případech nebylo zničení brány nutné, neboť ztečení hradebních zdí a následné otevření brány odstranilo nutnost jejího prolomení. (Krejsová 2008)

4) Obléhačí tábory

Pro obléhačí tábory byl důležitý výběr strategického místa, jeho obrana, kontrola přístupových komunikací a také využití krajinného reliéfu. Když byla fortifikace výše než obléhačí poloha, tak bylo nezbytné ji opatřit systémem opevnění. Pokud bylo převýšení obléhačího zařízení nad obleženou fortifikací, poskytovalo táboru přirozenou ochranu. Středověké obléhačí tábory mají několik různých samostatných nebo sloučených částí. Za prvé se může jednat o jednu v terénu dochovanou polohu, nebo o celý propojený systém objektů a areálů. Mezi komplexy areálů patřily velitelská stanoviště, vlastní tábory s obytnou funkcí, palebná postavení nebo i dílenské objekty. (Drobná 1953)

5) Obléhačí stroje

Žebřík byl jedním z nejjednodušších nástrojů, kterým mohli dobyvatelé ztéci hradby. Často se tyto žebříky vyráběli až v obléhačím táboře podle zjištěné délky hradeb konkrétní fortifikace. Na koncích mohl mít háky pro lepší přichycení se na hradby. Jiný způsob, jak zdolat hradby bylo tzv. minérství neboli podkopání hradeb. Obléhačích strojů existovalo v průběhu času několik druhů například: pierre, bricol, trebuchet, balista, katapult nebo onager. Obléhačí stanoviště a palebná postavení jsou umístěna v terénu a odpovídají vzdálenosti, která se uvádí pro dostřel střelných a palných zbraní. Toto rozmezí se pohybuje kolem 200–300 m od fortifikace hradu. Jako základní suroviny pro výrobu střel do obléhačích strojů a palných zbraní byly kámen, železo a olovo. Někdy byly do obléhačích strojů dávaná mrtvá těla zabitých

vojáků, mršin nebo i fekálie. Využití obléhacích strojů k vrhání těl padlých bojovníků mělo psychologický efekt jak na obránce, tak i na oblehatele (Drobná 1953)

6) Obléhání hradu Rokštejn

Hrad Rokštejn je považován za jeden z nejprozkoumanějších moravských hradů, přičemž archeologické práce tohoto rozsahu na středověkých památkách jsou mimořádné nejen lokálně, ale i v rámci středoevropském měřítku. V současné době je plošným archeologickým odkryvem prozkoumáno něco přes 2000 m², což činí tři čtvrtiny zkoumané plochy. Tuto zříceninu nalezneme nad údolím říčky Brtnice v katastrálním území Panská Lhota města Brtnice v okrese Jihlava. (Špráchal 2014)

Na základě archeologických situací a písemných pramenů se datuje zánik hradu do druhé poloviny nebo druhé třetiny roku 1467 po sklizni, kdy zánik hradu mohl souviset s vojenskými akcemi v okolí Jihlavy v letech 1468-1471. Tato vyhrocená situace v regionu proti sobě postavila katolickou Jihlavu a kališnické Valdštejny. Hrad byl jihlavskými obležen a neodolal soustředěnému vojenskému tlaku, byl pobořen a vypálen (Mazáčková 2011)

Jižně od hradu Rokštejna stoupá vrch Pavlice, který v současném lesnatém porostu ukrývá zbytky dvou obléhacích plošin. Tyto plošiny mají zřetelné dominantní postavení vzhledem k hradu, jelikož se vyskytovaly ve značném převýšení, tak nebylo zapotřebí značných zemních opevnění. Dalšími výhodami bylo to, že měli přehled o dění v rámci nádvoří dolního hradu a dobrou pozici pro křížovou palbu. Obléhačí komplexy jsou vzdálené od hradu pouze do 200 m. V linii 220-250 m od obléhané fortifikace jsou doloženy čtyři okopy pro palné zbraně a tři plošiny, které byly nejspíše používány jako prakoviště. Viditelnost z horní věže hradu Rokštejna, stejně jako z obvodové hradby horního hradu, byla velmi dobrá na okolní svahy, přesto plošiny chránila primární modelace do teras. (Mazáčková 2011)

Rokštejn neposkytoval příliš možností aktivní obrany. Dolní hrad kryla zalomená západní parkánová hradba a hlavní hradební pás v jihovýchodním a jižním úseku. Jediné funkční postřelování mohla plnit samotná východní věž dolního hradu. Severní úsek chránila hradba se vstupní bránou. Hrad měl nepokrytý prostor severního předhradí, protože ve výhledu z věže bránily zdivo a střecha horního paláce. (Mazáčková 2011)

Zánikové horizonty hradu Rokštejn lze rozčlenit do čtyř základních archeologických horizontů (I–IV). V prvním horizontu nalezneme v menší míře lukostřelecké hroty včetně zápalného hrotu

šípu s prodlouženým krčkem, velký nůž, ostruha a fragmenty lidských kostí převážně lebky. Horizont IIIb poukazuje na možnost o použití kuší, možná i luků a palných zbraní lehčích i těžších forem. Obléhaný hrad podlehl organizovanému obležení, ale před pobořením a konečným vypálením objektů byly některé jeho části vyklizeny a vyrabovány. Celkovému obléhání doprovázely těžší kusy palných zbraní, které dokládá nestratifikovaný kamenný projektil. Z nádvoří pochází kovové válcové projektily z lehčích kusů palných zbraní. (Mazáčková 2011)

7) Obléhání Nového hradu u Kunratic

V zimě 1420/1421 husité po krátkém obléhání donutili ke kapitulaci posádku Nového hradu (dnešní Praha 4), věrnou králi Zikmundovi. Kunratice byly hlavním bodem, který kontroloval komunikace směřující od řeky Sázavy. Průběh osudového dobývání někdejší rezidence Václava IV. Ve své kronice stručně popisuje umírněný kališník Vavřinec z Březové. Uvádí, že posledního dne roku 1420 Pražané vyslali k hradu pěší hotovost i jízdu s vozy. Dále popisuje, jak vojáci v blízkosti hradu, v místě zvaném Hřeben, rozbili tábor chráněný příkopy. V něm si zřídili provizorní příbytky – jakési boudy a stany (tuguria et tentoria). Útočníci mohutnou palbou z děl a tří praků záhy poničili střechy veškerých hlavních budov a na předsunutém místě u hradního příkopu vztyčily malý prak, jehož obsluha (praczate) bořila hradby obránců. V bezvýhodné situaci velel hradní posádky Mikuláš Herbort z Fulštejna a sjednal na 25. ledna kapitulaci s podmínkou, že husité jemu a všem jeho mužům umožní odjezd do Kouřimi. Husité tak obléhali tento hrad pouhé tři týdny. (Kypta et al 2014)

Nový hrad byl zbudován pro komfortní a reprezentační účely krále Václava IV., přesto obsahoval i nové prvky zvyšující jeho obranyschopnost. Hradní komplex je obklopen z jižní, severní a západní strany prudkými svahy, které byly přirozenou ochranou hradu. Značnou nevýhodou bylo jeho východní předpolí, které bylo rovné a umožňovalo pohodlný přístup a jak se ukázalo i je snadné dobytí. (Kypta et al 2014)

Srovnání obléhačích areálů Nového hradu a hradu Bechyně

1. Oba komplexy se vyznačují značně přehledným uspořádáním.
2. Nový hrad měl 1,8 ha bez fortifikace, Bechyně měla 3,5 ha. Rozdíl je sice významný, ale oba tábory se jeví stejně rozlehlé.

3. Husité dobývali Nový hrad tři týdny v zimě, Bechyni 3,5 měsíce v létě. Rozdíl je zde v počtu jam, kde areál u Nového hradu jich má nespočet oproti Bechyni. Tyto jámy představovaly původní přístřešky, a tedy velké množství jam u Kunratic značí zimní ležení.

4. V Bechyni dobře poznáváme postavení těžkých palných zbraní a praků. Tábor u Nového hradu nemá na své ploché ploše zahloubená postavení děl a praků. Nejspíš tak oblehatelé rozmístili zbraně přímo na zdvojené valové linii proti hradu. (Kypta et al 204)

Literární zdroje:

[1] Drobná, Z. Husitský tábor u Kunratic. *Historie vojenství* 2, 1953th ed.; pp 197–200.

[2] Krejsová, J. 2008: *K obléhání českých a moravských měst ve středověku*, Forum urbes medii aevi V. Městské fortifikace ve vrcholně středověkých zeměpanských městech střední Evropy 312–335.

[3] Kypka, J. – Podliska, J. 2014: Tábor oblehatelů na předpolí Nového hradu u Kunratic (1420/1421). *Archeologické rozhledy* LXVI, 609-632. Mazáčková, J., 2011: Obléhačí postavení u hradu Rokštejna, *Archaeologia historica*, 36/1, 61-85.

[4] Mazáčková, J., 2011: *Obléhačí postavení u hradu Rokštejna*, *Archaeologia historica*, 36/1, 61-85.

[5] Špráchal, P. Valdštejnské hrady na západní Moravě – Rokštejn, Sádek, Brtnice. *HLÁSKA, zpravodaj Klubu Augusta Sedláka* 2014, 1.

Obléhačí areál byl zbudován právě u východního předpolí a díky dobrému umístění v plochem terénu je dodnes velmi dobře zachován. Povrch od středověku se v podstatě nezměnil. Areál obsahoval příkopy ležení, které lze v terénu ztotožnit s dvěma výraznými pásy valů a příkopu na předpolí hradu, dále fortifikační pás na východní a západní straně. Prostor mezi příčnými pásy valů a příkopů z větší části vyplňují řady rozmístěných jam, které lze pokládat za zčásti zasypané zemnice, resp. provizorní příbytky řadových vojáků a další objekty. Na straně k hradu se vyskytoval dlouhý úzký žlab